

Jorunn Spord Borgen, Hebe Gunnes og Agnete Vabø

Strukturelle betingelser for forskningen innenfor nordisk språk og litteratur

© NIFU STEP Studier av innovasjon, forskning og utdanning
Wergelandsveien 7, 0167 Oslo

Arbeidsnotat 29/2005
ISSN 1504-0887

For en presentasjon av NIFU STEPs øvrige utgivelser, se www.nifustep.no

Forord

Dette arbeidsnotatet er kommet i stand som et tilleggsoppdrag i forbindelse med at Norsk institutt for studier av forskning og utdanning Senter for innovasjonsforskning (NIFU STEP) hadde sekretariat for evalueringen av forskningen innenfor nordisk språk og litteratur i Norge. Evalueringen ble gjort som ledd i Norges forskningsråds fagevalueringer, og foregikk i løpet av 2004-2005. Deler av dette notatet er inkorporert i evalueringsrapporten fra komiteen. Forskningsrådet har vært oppdragsgiver for tilleggsoppdraget.

Prosjektleder for arbeidet ved NIFU STEP har vært Jorunn Spord Borgen. Sekretariatet for evalueringen har bestått av Jorunn Spord Borgen og Agnete Vabø. Tabeller og figurer er utarbeidet av Hebe Gunnes. Susanne Lehmann Sundnes har bidratt i kvalitetssikringen av analysene i arbeidsnotatet. Arbeidet startet høsten 2004 og ble avsluttet i august 2005.

Oslo oktober 2005

Petter Aasen
Direktør

Kirsten Wille Maus
Programleder

Innhold

1	Strukturelle rammebetingelser for forskningen i nordisk språk og litteratur.....	5
1.1	Innledning	5
1.2	FoU-statistikkens metode og definisjoner.....	6
1.2.1	Endringer i datagrunnlaget i perioden	7
1.2.2	Analyse av ressursituasjonen	7
2	Institusjonene og organisatoriske rammer	8
2.1	Institusjonene	8
2.2	Organisasjonsformene.....	9
2.3	Reformer og endringer i undervisning og forskning.....	9
2.3.1	Kvalitetsreformen og endringer i de evaluerte miljøene	10
3	FoU-utgifter	11
3.1	Humaniora i UoH-sektoren	11
3.2	Utviklingen innenfor humaniora over tid.....	12
3.2.1	Utvikling av de ulike fagområdene over tid	12
3.2.2	Sammenligning av faggrupper innenfor humaniora over tid.....	13
3.2.3	Språkfagene over tid	14
3.3	Eksterne midler til FoU innenfor humaniora	15
4	Personalressurser	17
4.1	Personale i vitenskapelige og faglige stillinger innenfor humaniora.....	17
4.1.1	Faggrupper.....	17
4.1.2	Språkfag.....	18
4.1.3	Alder og karrieremønster.....	22
4.1.4	Formalkompetanse.....	24
4.1.5	Kvinneandelen	25
4.2	Professor II.....	27
5	Sammenfatning og mulige framtidsperspektiver	30
5.1	FoU-utgifter	30
5.1.1	Totale FoU-utgifter og sammenligninger over tid.....	30
5.1.2	Eksterne midler til FoU	30
5.2	Personalressurser.....	30
5.2.1	Alder og karrieremønster.....	31
5.2.2	Formalkompetanse.....	31
5.2.3	Kvinneandelen	31
5.2.4	Professor II	31
5.3	Framtidsperspektiver for nordiskfaget	32
	Litteratur.....	33

1 Strukturelle rammebetingelser for forskningen i nordisk språk og litteratur

1.1 Innledning

Dette arbeidsnotatet er et tillegg til evalueringen av forskningen i nordisk språk og litteratur. Som en del av evalueringen har Norges forskningsråd bestilt en analyse fra NIFU STEP av strukturelle utviklingstrekk ved ressurs- og personalsituasjonen i nordiskfaget, sett i relasjon til andre, lignende fag. Hensikten med denne analysen har vært at den skal fungere som bakgrunnsinformasjon om hvilke rammebetingelser forskningsmiljøene innenfor nordiskfaget har. Dette refererer til mandatets påpekning av at komitéen skal ta hensyn til de tilgjengelige ressurser for miljøene og for faget i sine vurderinger av styrke, svakhet og utfordringer for forskningen i nordisk språk og litteratur.

Etter en samlet vurdering, og i dialog med komitéen, har NIFU STEP hentet ut data om humaniora og om utvalgte humanistiske fag som danner sammenligningsgrunnlag for vurderingen av de strukturelle vilkårene for nordiskfaget. Tallmaterialet er hentet fra FoU-statistikken (forskning og utvikling) og Forskerpersonalregisteret ved NIFU STEP. Det redegjøres for status per siste datainnsamling og over tid. For FoU-utgiftene var 2003 siste tilgjengelige årgang da analysen ble utarbeidet, for forskerpersonalet var 2003 siste oppdaterte årgang. NIFU STEP gjør oppmerksom på at dataene som anvendes i analysene, er basert på et større utvalg av personer enn de 100 som omfattes av evalueringen.

Arbeidsnotatet gir først en beskrivelse av Fou-statistikkens metode og definisjoner. Deretter gis en kort beskrivelse av organisasjonsformene som preger faget nordisk språk og litteratur i Norge, samt et grovt riss av aktuelle reformprosesser som har preget fagmiljøene i den seinere tid, med særlig vekt på Kvalitetsreformen. Videre presenteres en oversikt over den ressursmessige situasjonen for nordisk språk og litteratur sammenliknet med andre fag og fagområder i universitets- og høgskolesektoren (UoH-sektoren). I tillegg gir arbeidsnotatet en oversikt over mønstre når det gjelder den akademiske demografien, og tar opp fagpersonalets sammensetning etter stillingstype, kjønn og alder. Avslutningsvis pekes det på noen mulige framtidsperspektiver for faget.

1.2 FoU-statistikkens metode og definisjoner

FoU-ressurser måles gjennom pengestrøm og personalressurser. FoU-utgifter, FoU-årsverk og personale som deltar i FoU er grunnenhetene i FoU-statistikken. Data til FoU-statistikken samles inn, bearbeides og presenteres av NIFU STEP i tråd med OECDs retningslinjer for FoU-statistikk i "Frascati Manual", sist revidert i 2002. Undersøkelsene blir gjennomført hvert annet år, og NIFU STEP har ansvaret for universitets- og høgskolesektoren (UoH-sektoren) og instituttsektoren etter avtale med Norges forskningsråd. Siste tilgjengelige år for FoU-statistikken er 2003. I presentasjonen av FoU-statistiske data i denne rapporten er det inkludert tall fra 1991 og 1997 for å belyse utviklingen over tid. I UoH-sektoren er grunnlaget for beregning av FoU-ressursene fordelt på fagområder og fag, basert på instituttens fagtilknytning og NIFU STEPs Forskerpersonalregister. Til hver stilling/stillingskategori i hvert fagområde og ved hvert lærested er det knyttet en stillingsbrøk, gjennomsnittslønn og FoU-andel. FoU-andelene bygger på tidsbruksundersøkelser foretatt av NIFU STEP¹.

Instituttens fagtilknytning bestemmes etter det såkalte "mestkriteriet". Dersom et institutt/en avdeling/enhet opplyser at virksomheten faller inn under flere humanistiske faggrupper (som f.eks. historie, filosofi, teologi), klassifiseres enheten innenfor den faggruppen som har over 50 prosent av aktiviteten. Hvis ingen av faggruppene overskrider 50 prosent, klassifiseres all virksomhet i den humanistiske samlekategori "andre og fellesfag – humaniora". Det er dessuten viktig å påpeke at språk- og litteraturvitenskapelige institutter i FoU-statistikken klassifiseres ved hjelp av en egen, felles fagkode som gjør det vanskelig å skille mellom språkvitenskap og litteraturvitenskap når det gjelder FoU-utgifter. Der analysen behandler utgifter fordelt på det enkelte språkfag, er det universitetsinstituttene og eventuelle underavdelinger innenfor disse fagene som er grunnenheten i fremstillingen. Personalets fagtilknytning bestemmes etter opplysninger innhentet direkte fra instituttene, de blir på egne spørreskjema bedt om å oppgi hvilke ansatte som beskjefter seg med henholdsvis språkvitenskap, litteraturvitenskap og kulturkunnskap. Oversikter som gjelder forskerpersonale, kan derfor allikevel skille mellom språkvitenskap og litteraturvitenskap, se forøvrig kapittel 4. Frem til 2003 ble data for de statlige høgskolene samlet inn på avdelingsnivå, før dette vil all virksomhet innenfor humaniora ved denne lærestedstypen være klassifisert som "andre og felles fag – humaniora". Fra 2003 er opplysninger om personalet ved de fleste statlige høgskolene samlet inn på institutt- og fagavdelingsnivå, mens utgiftene fremdeles er innhentet per avdeling.

Forskerpersonalregisteret ved NIFU STEP inneholder opplysninger om alt vitenskapelig og faglig personale ved universiteter, høgskoler og forskningsinstitutter. Disse opplysningene om

¹ For universitetene ble FoU-andelen sist oppdatert i 2001, jf. Smeby: "Forskningsvilkår ved universiteter og vitenskapelige høgskoler", NIFUs skriftserie 11/2001. Tilsvarende for de statlige høgskolene skjedde en oppdatering i 1997, jf. Kyvik og Skodvin: "FoU ved statlige høgskoler", NIFU-rapport 10/1998. Det har kun vært små endringer i FoU-andelene over tid.

personalet innhentes direkte fra lærestedenes sentrale administrasjoner, samt fra det enkelte institutt/den enkelte avdeling via spørreskjema til enhetene for å komplettere opplysninger om eksternt finansiert personale. Registeret inneholder opplysninger på individnivå om alder, kjønn, stilling, utdanning/doktorgrad, faglig og institusjonell tilhørighet. Siste tilgjengelige årgang av Forskerpersonalregisteret er 2003. Forskerpersonalregisteret gir andre tall enn det antall personer som representerer faget i evalueringen, etter som registeret omfatter alle personer i vitenskapelige og faglige stillinger ved enhetene, også ved eventuelle underavdelinger som ikke inngår i evalueringen..

1.2.1 Endringer i datagrunnlaget i perioden

De statlige høgskolene ble opprettet 1 1994 gjennom en sammenslåing av 96 høgskoler i forbindelse med universitets- og høgskolereformen. Siden FoU gjennom dette dermed ble en del av virksomheten innenfor alle utdanninger ble alt personale i faglige stillinger som krevde 5-års universitets- eller høgskoleutdanning eller mer inkludert i Forskerpersonalregistret. Tidligere inngikk bare personalet ved distriktshøgskolene. FoU-utgiftene og utførte årsverk innenfor FoU for den regionale høgskolesektoren har derimot i alle år inngått i FoU-statistikken. I 1995 ble disiplininnndelingen revidert, noe som førte til at det innbyrdes forholdet mellom matematikk/naturvitenskap, teknologi, landbruks- og fiskerifag og veterinærmedisin ble endret. Kunsthøgskolene i Oslo og Bergen ble innlemmet i statistikkgrunnlaget i 1997, og dette ga også en økning i antall personer i vitenskapelige/faglige stillinger innenfor humaniora.

1.2.2 Analyse av ressursituasjonen

Her belyses først humanioras FoU-ressurser sammenlignet med de øvrige fagområdene innenfor UoH-sektoren, deretter belyses ressursene for utvalgte faggrupper innenfor humaniora, og til sist blir FoU-ressursene for nordiskfaget sammenlignet med utvalgte språk- og litteraturfag. I tidsserier er det de enkelte språk- og litteraturfags institutter/miljøer (og eventuelle underavdelinger og seksjoner) ved universitetene som fungerer som undersøkelsesenheter.

Når det gjelder personale i vitenskapelige og faglige stillinger, presenteres først stillingsstrukturer, deretter alder, formalkompetanse og kvinneandeler.

2 Institusjonene og organisatoriske rammer

2.1 Institusjonene

Det norske systemet for høyere utdanning består i dag av tre typer institusjoner; universiteter, vitenskapelige høyskoler og statlige høyskoler. Ingen av de vitenskapelige høyskolene inngår i evalueringen. Den retter seg mot universitetene og de statlige høyskolene med forskningsmiljø i nordisk språk og litteratur som faller inn under de tidligere nevnte kriterier

Det finnes i dag seks universiteter i Norge, hvorav Universitetet i Oslo som det eldste ble etablert i 1811, Universitetet i Bergen i 1948, Universitetet i Trondheim i 1968 (heter fra 1996 Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU) og Universitetet i Tromsø i 1972. Den tidligere Høgskolen i Stavanger fikk universitetsstatus fra 1. januar 2005 (Universitetet i Stavanger, UiS). Fra samme dato fikk tidligere Norges landbrukshøgskole (etablert i 1859) universitetsstatus (Universitetet for miljø- og biovitenskap, UMB). Tidsrammen for evalueringen gjør at Universitetet i Stavanger her er presentert blant de statlige høyskolene. Målt i antall studenter er Universitetet i Oslo størst, og Universitetet i Tromsø minst av de evaluerte universitetene.

I 1994 ble 98 regionale høyskoler slått sammen til 26 statlige høyskoler i forbindelse med Høgskolereformen. Mens universitetene og de vitenskapelige høyskolene tradisjonelt har hatt hovedansvaret for forskningsrettede studier, har de statlige høyskolene hatt hovedansvaret for kortere profesjonsrettede utdanninger som ingeniør- og lærerutdanning. Noen statlige høyskoler tilbyr også masterstudier i fag som historie og nordisk språk og litteratur. Evalueringen omfatter miljøene i nordisk språk og litteratur ved Høgskolen i Agder, Høgskolen i Stavanger og Høgskolen i Volda. Disse miljøene springer ut fra de tidligere distriktshøyskolene, etablert fra slutten av 1960-tallet og utover. Distriktshøyskolene var opprinnelig tiltenkt flere roller: De skulle bidra til bedre sosial og geografisk spredning av høyere utdanning, men også avlaste universitetene ved å tilby grunnutdanning innenfor sentrale skolerettede fag. Distriktshøyskolene i Agder, Stavanger og Volda var alle blant de første som ble etablert i Norge i 1969 (Jerdal 1996).

Miljøene som omfattes av evalueringen, er altså etablert i ulike tidsrom og har hatt forskjellig utbyggingstakt. Universitetene i Bergen og Oslo ekspanderte særlig mye i løpet av 1960-årene som følge av økt etterspørsel etter høyere utdanning generelt og universitetsbasert lærerutdanning spesielt. Ved de nordiske instituttene i Bergen og Oslo bidro studentekspansjonen på 1960-tallet til at det ble opprettet mange nye fagstillinger. Ekspansjonen ble etterfulgt av en langvarig stagnasjonsfase fra 1973 til 1987, og dette rammet særlig de humanistiske fakultetene ved universitetene i Bergen og Oslo som tidligere hadde opplevd størst vekst. Stagnasjonen var delvis utløst av oljekrisen i 1973, men hadde også sammenheng med at studentene ble færre og at markedet for lektorer i filologi ble mettet. I denne perioden hadde nordisk-miljøene i Bergen og Oslo få muligheter for tildeling av friske ressurser (Forland 1996, Thue 1996). Fagmiljøet i Trondheim ble etter hvert også preget av denne situasjonen. Samtidig hadde dette miljøet vært

preget av en annen utviklingsdynamikk fordi det sprang ut fra den tidligere Lærerhøgskolen i Trondheim. Denne institusjonen hadde siden tidlig på 1960-tallet hatt universitetsambisjoner, og som nevnt ble Universitetet i Trondheim etablert på slutten av 1960-tallet. På 1970-tallet ble det lagt vekt på utbyggingen av fagmiljøene ved det nyopprettede Universitetet i Tromsø (Fulsås 1993). De lavere gradsutdanningene i humanistiske fag ved distriktshøgskolene var populære på 1970- og 1980-tallet. Fra 1988 til 1998 steg antallet studenter betraktelig igjen ved de nordiskfaglige miljøene ved både universiteter og høyskoler. De senere årene har studenttilstrømningen flatet ut og gått nedover igjen. I denne siste perioden er det også lagt stor politisk vekt på å øke antallet kandidater med hovedfag/mastergrad, samt å øke doktorgradsproduksjonen.

2.2 Organisasjonsformene

Institusjonsstrukturen i høyere utdanning er endret i Norge de senere årene. Det har vært en rekke nye senterdannelser i tilknytning til universiteter og høyskoler, for eksempel Senter for leseforskning i Stavanger og Nasjonalt senter for nynorsk i opplæringa i Volda. I tillegg er det i Norge, som i mange andre land, etablert sentra for fremragende forskning. Dette er femårssatsinger som etter hvert har fått høy prioritet i norsk forskningspolitikk. Senter for middelalderstudier ved Universitetet i Bergen er et eksempel på et miljø som har fått slik status. Der forskes det blant annet på norrønt språk, historie og kultur. Ettersom senteret har avgrenset sitt forskningstema til kun å gjelde deler av nordiskfaget, har tidsavgrenset varighet (5 år) og forskerne derfor er ansatt i midlertidige stillinger, faller dette miljøet utenfor definisjonen som er satt av Norges forskningsråd av et nordisk institutt, og er derfor ikke valgt ut til denne evalueringen. Derimot deltar forskere tilknyttet Ordboksprosjektet 2014 ved Universitetet i Oslo (UiO) og ved Ivar Aasen-instituttet (Høgskulen i Volda, HVO) i evalueringen fordi de er fast ansatt ved de respektive nordiskmiljøene ved UiO og HVO, og således er en del av et nordiskfaglig miljø i forhold til Forskningsrådets kriterier. Disse valgene er gjort av Forskningsrådet i samråd med de evaluerte miljøene.

2.3 Reformen og endringer i undervisning og forskning

Norsk høyere utdanning har i de senere år vært preget av omfattende endringer som også har konsekvenser for forskningsbetingelsene innenfor nordisk språk og litteratur.

I tråd med intensjonene i Bolognadeklarasjonen fra 1999, ble studiestrukturen bachelor/master (3+2-modellen) implementert innenfor de fleste studier i norsk høyere utdanning i løpet av høsten 2003. Bachelorgraden innebærer en forkorting av studietiden på ett år, ettersom den tidligere cand.mag.-graden var av fire års varighet (inkludert forberedende prøver). Reformen omfatter også doktorgradsutdanningen i Norge. I *Evaluering av norsk forskerutdanning* (2002) ble det blant annet påpekt at det norske doktorgradsstudiet hadde dårlig gjennomstrømming. Denne evalueringen har vært en av begrunnelsene for å endre doktorgradsutdanningen i Norge,

og fra 2004 er doktorgradene dr.art., dr.polit., dr.scient. etc. erstattet av ph.d.-graden. Den gamle doktorgradsordningen dr.philos. er imidlertid opprettholdt.

Endringene i studie- og gradsstrukturen ved norske universiteter og høyskoler er en del av den større reformprosessen kalt Kvalitetsreformen². Kvalitetsreformen er i første rekke en pedagogisk reform for å bedre studiekvalitet og studiegjennomstrømming gjennom modulisering av studiene. I undervisningen legges det mer vekt på gruppearbeid, innlevering av skriftlige arbeider og på hyppigere tilbakemeldinger til studentene. Reformen har et sterkt fokus på internasjonalisering av høyere utdanning og forskning, noe som blant annet innebærer mer vekt på utveksling av studenter og lærere og innføring av nytt bokstavbasert karaktersystem (ABCDEF). Kvalitetsreformen er også en ledelsesreform, og det legges opp til større grad av styring gjennom desentralisering av myndighet til institusjonene. Disse skal nå styres gjennom sterk lokal ledelse og strategiske styringsverktøy. Det er i tillegg innført et nytt finansieringssystem med vekt på insentivbasert finansiering. Dette betyr for eksempel at institusjonene premieres for antall uteksaminerte studenter. Vitenskapelig publisering er blitt mer sentral blant annet i forhold til sentrale utdanningsmyndigheters tildeling av forskningsressurser. I forbindelse med Kvalitetsreformen er det opprettet et nytt akkrediterings- og evalueringsorgan, Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT), som har som oppgave å utvikle felles prosedyrer for kvalitetssikring av høyere utdanning.

De siste par år har institusjonene brukt mye energi på å omstille gradssystemet og innføre nye studieprogram. Dette framgår også av egenvurderingene fra de evaluerte nordiskmiljøene. Kvalitetsreformen må imidlertid regnes for å være i starten av implementeringsfasen, og en ny lov for universiteter og høyskoler forelå våren 2005. Konsekvensen av reformen er at norske universiteter og høyskoler står overfor betydelige omstillingsprosesser, ikke minst når det gjelder utviklingen av nye styringsmodeller. Dette vil sannsynligvis få konsekvenser for forskningen.

2.3.1 Kvalitetsreformen og endringer i de evaluerte miljøene

Evalueringen av nordiskfaget baserer seg i stor grad på informasjon om miljøene før implementeringen av Kvalitetsreformen. En del institusjonelle endringer og omorganiseringer som gjennomføres ved universitetene og høyskolene i forbindelse med Kvalitetsreformen, får ifølge egenvurderingene og miljøbesøkene konsekvenser for nordiskfaget, for eksempel gjennom endring av instituttstrukturen, endringer i relasjonene til beslektede fag og endringer i undervisningsoppgaver. Som før nevnt er Høgskolen i Stavanger i løpet av evalueringsperioden blitt universitet. Disse endringene faller ikke innenfor mandatet for evalueringen, selv om de foregår parallelt i tid med evalueringskomitéens arbeid.

² Stortingsmelding nr. 27 (2000-2001) *Gjør din plikt – krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning.*

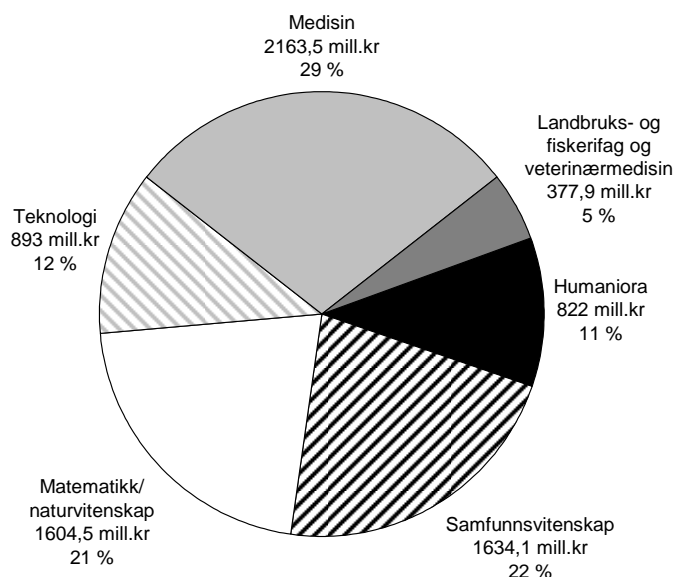
3 FoU-utgifter

3.1 Humaniora i UoH-sektoren

Totale utgifter til humanistisk forskning i UoH-sektoren utgjorde 822 mill. kr i 2003, mot 686 mill. kr to år tidligere. Figur 1 viser totale utgifter til FoU fordelt på fagområdene i 2003.

Forskning innenfor humaniora stod for 11 prosent av de samlede FoU-utgiftene i UoH-sektoren, og førte til at humaniora i 2003 var det nest minste fagområdet. Medisin var fagområdet med de høyeste utgiftene til FoU, med 2 163,5 mill. kr i 2003. Dette tilsvarer 29 prosent av de totale utgiftene til FoU innenfor UoH-sektoren dette året.

Figur 1 Totale FoU-utgifter innenfor UoH-sektoren etter fagområde i 2003. Mill. kr og prosent.

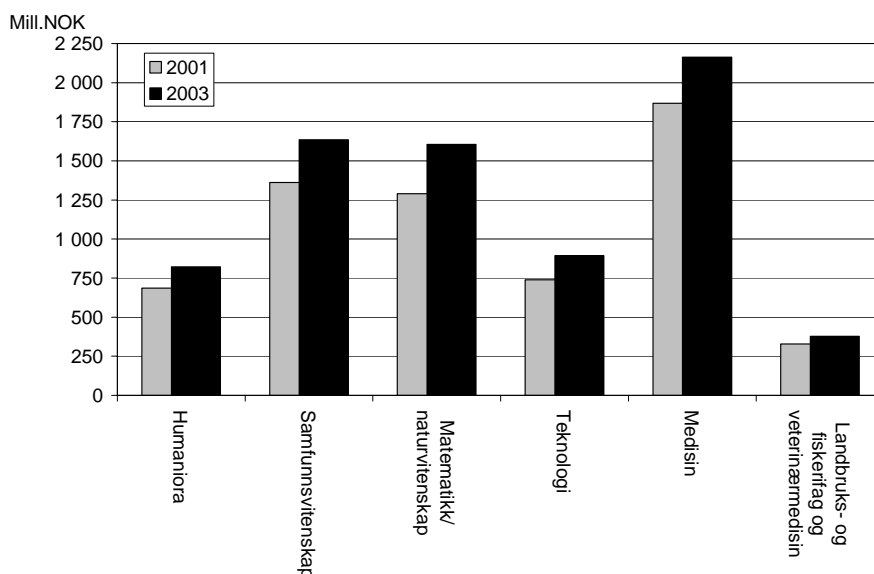

Kilde: NIFU STEP/FoU-statistikk

Til sammenligning var 17 prosent av det totale forskerpersonalet ansatt ved humanistiske enheter i 2003. Dette innebærer at det er flere personer i vitenskapelige/faglige stillinger som deler på FoU-ressursene innenfor humaniora enn for eksempel innenfor medisin. Her var 26 prosent av det totale forskerpersonalet ansatt i 2003, og disse hadde 29 prosent av ressursene til rådighet. Forholdene innenfor humaniora skyldes blant annet at humaniora-avdelingene ved de statlige høyskolene har et høyt antall høgskolelektorer som ikke deltar i like stor grad i FoU, dessuten mottar medisin mer penger til vitenskapelig utstyr enn humaniora.

Den prosentmessige fordelingen av ressursene på fagområder har ikke endret seg fra 2001 til 2003, til tross for at matematikk/naturvitenskap har hatt en prosentmessig større økning i FoU-utgifter enn de øvrige fagområdene.

Figur 2 Totale FoU-utgifter innenfor UoH-sektoren etter fagområde i 2001 og 2003. Mill. kr

Kilde: NIFU STEP/FoU-statistikk

Figur 2 viser forholdet mellom totale FoU-utgifter per fagområde i 2001 og 2003. Medisin hadde de høyeste FoU-utgiftene begge årene, mens humaniora var nest minst begge år. Matematikk/naturvitenskap hadde den høyeste økningen i totale FoU-utgifter i perioden, totalt 314 mill. kr eller 24 prosent. Tilsvarende økte FoU-utgiftene innenfor humaniora med 136 mill. kr eller 20 prosent.

3.2 Utviklingen innenfor humaniora over tid

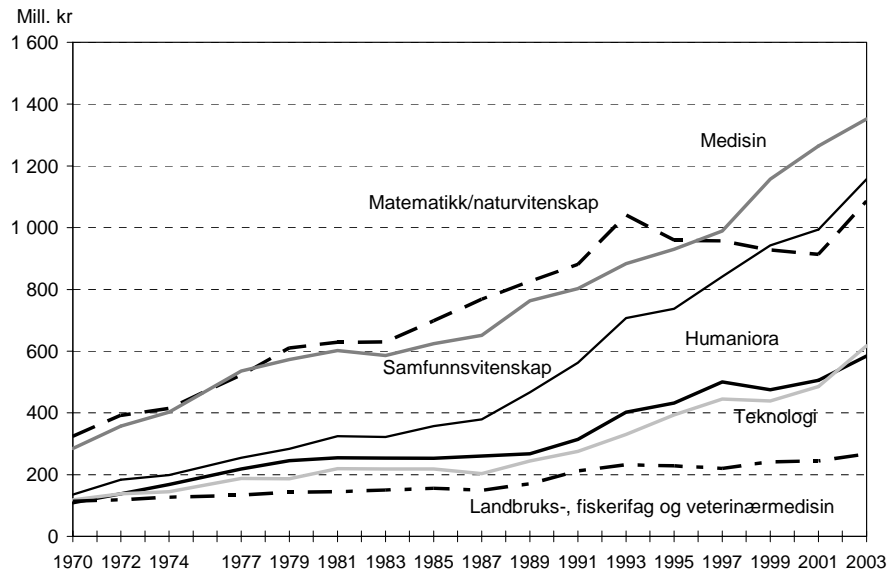
Fra 1970 til 2003 økte de totale FoU-utgiftene innenfor humaniora fra 110,6 mill. kr til 630,5 mill. kr målt i faste 1995-kroner. Dette gir en gjennomsnittlig realøkning på 5,4 prosent per år. Tilsvarende har samfunnsvitenskapelige fag hatt en gjennomsnittlig årlig realøkning på 6,8 prosent i perioden, mens matematisk/naturvitenskapelige fag har økt med 3,1 prosent. Totale FoU-utgifter i UoH-sektoren har gjennomsnittlig økt med 4,6 prosent per år fra 1970 til 2003, og humaniora har dermed hatt en høyere årlig vekst enn gjennomsnittet for sektoren.

3.2.1 Utvikling av de ulike fagområdene over tid

Utviklingen av driftutgifter per fagområde innenfor UoH-sektoren fra 1970-2003 i faste 1995-priser vises i figur 3. Driftsutgifter er et mer stabilt mål for lange tidsserier der fagområdene sammenlignes enn totale utgifter til FoU, da bevilgninger til vitenskapelig utstyr og bygg kan vise relativt store svingninger over tid innenfor det enkelte fagområde. Av figuren ser vi at matematisk/naturvitenskapelige fag og medisin har vært de to største fagområdene når det gjelder FoU-ressurser gjennom hele perioden frem til slutten av 1990-tallet, da samfunnsvitenskap inntok andre plasseren etter medisin. Matematisk/naturvitenskapelige fag opplevde en nedgang fra midten av 1990-tallet frem mot 2001, men økte igjen fra 2001 til 2003.

Humaniora hadde tilnærmet nullvekst på 1980-tallet, før det kom en oppsving på 1990-tallet blant annet på grunn av økte studenttall. Mot slutten av 1990-tallet gikk FoU-utgiftene noe ned, før de steg igjen etter 2000-årsskiftet.

Figur 3 Driftsutgifter til FoU i UoH-sektoren etter fagområde¹ i perioden 1970 – 2003. Mill. kr. Faste 1995-priser.

Kilde: NIFU STEP/FoU-statistikk

¹På grunn av endret fagområdeklassifisering i 1995 er tallene for mat.nat., teknologi og landbruks- og fiskerifag og veterinærmedisin ikke sammenlignbare med tidligere år.

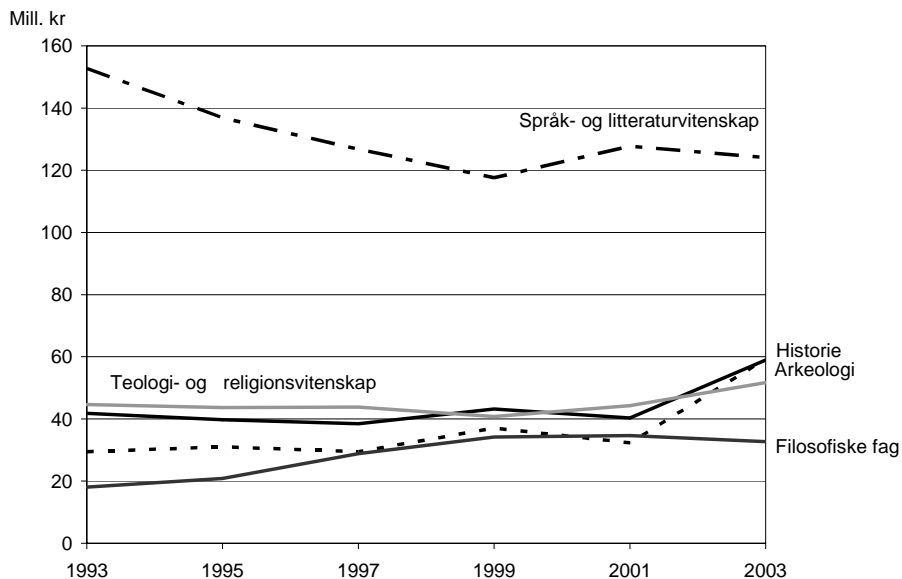
Medisin har hatt en kontinuerlig økning, med markant vekst på midten av 1980-tallet og også på midten av 1990-tallet, frem mot 2003. Samfunnsvitenskapelige fag økte kraftig fra midten av 1980-tallet og frem til 2003. Teknologi og humaniora har hatt en forholdsvis lik utviklingskurve i perioden når det gjelder driftsutgifter, og humaniora har ligget litt høyere enn teknologi frem til 2003, da teknologi passerte 600 mill. kr i driftsutgifter til FoU. Teknologi har større utgifter til vitenskapelig utstyr enn humaniora, og hadde høyere totale FoU-utgifter enn humaniora både på midten av 1980-tallet og fra og med 2001.

3.2.2 Sammenligning av faggrupper innenfor humaniora over tid

I figur 4 sammenlignes utviklingen i totale FoU-utgifter innenfor utvalgte humanistiske faggrupper i perioden 1993-2003. De utvalgte faggruppene er størst ved universitetene, men har noe virksomhet ved de vitenskapelige høyskolene, for eksempel teologi ved Menighetsfakultetet.

Språk- og litteraturvitenskap hadde de største FoU-utgiftene i hele perioden, og de to faggruppene til sammen var i 1993 over tre ganger så store som den nest største faggruppen, teologi og religionsvitenskap. I 2003 var historie den nest største faggruppen, og språk- og litteraturvitenskap var nå bare dobbelt så store som nummer to. Figuren viser en realnedgang for språk- og litteraturvitenskap fra 1993 til 1999, deretter en liten oppsving i 2001 før det nok en gang var en nedgang frem til 2003.

Figur 4 Totale utgifter til FoU for utvalgte faggrupper innenfor humaniora i perioden 1993 til 2003. Mill. kr. Faste 1995-priser.

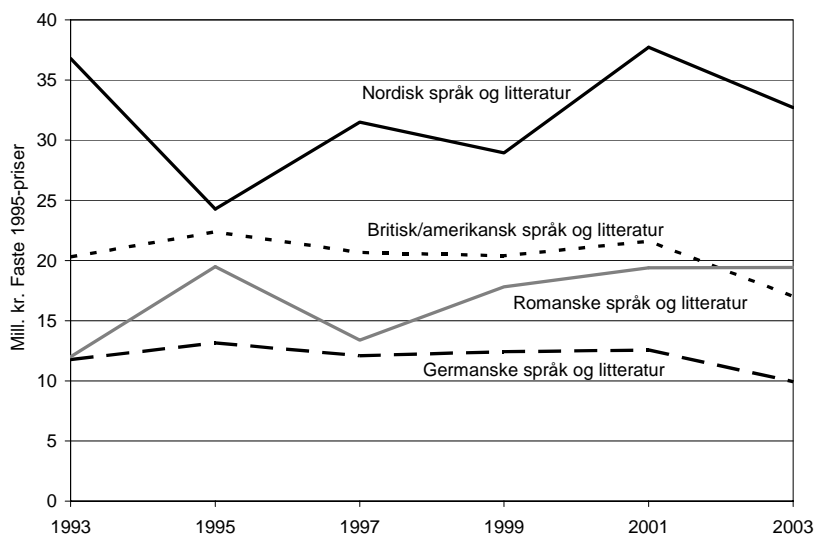
Kilde: NIFU STEP/FoU-statistikk

Filosofiske fag og språk- og litteraturvitenskap var de eneste av de utvalgte faggruppene som hadde en realnedgang i FoU-utgifter fra 2001 til 2003. Økningen var størst for arkeologi, som gikk fra å være den nest minste av de utvalgte faggruppene i 1993 til den nest største i 2003.

3.2.3 Språkfagene over tid

Figur 5 viser språkfagene ved universitetene i perioden 1993 til 2003. Nordisk språk og litteratur hadde de høyeste FoU-utgiftene hele perioden, med en nedgang på midten av 1990-tallet.

Figur 5 Totale FoU-utgifter for utvalgte språk- og litteraturvitenskapelige fag i perioden 1993 til 2003. Mill. kr. Faste 1995-priser.

Kilde: NIFU STEP/FoU-statistikk

I 2001 var FoU-utgiftene like store som i 1993, for så å synke litt igjen i 2003. Alle språkfagene opplevde en nedgang i FoU-utgifter fra 2001 til 2003, med unntak av romanske språk og litteratur som hadde nullvekst.

3.3 Eksterne midler til FoU innenfor humaniora

I 2003 gikk totalt 822 mill. kr til FoU ved humanistiske enheter i UoH-sektoren. Av dette ble i overkant av 76 prosent, eller 627 mill. kr, finansiert over lærestedenes grunnbudsjetter. Andelen ekstern finansiering har økt med 4 prosentpoeng fra 2001, da grunnbudsjettandelen var 80 prosent. Sammenlignet med øvrige fagområder, hadde humaniora den høyeste andelen grunnbudsjettfinansiert FoU i 2003, fulgt av samfunnsvitenskapelige fag med 71 prosent. Grunnbudsjettandelen var relativt lik for alle faggruppene innenfor humaniora, med unntak av arkeologi, hvor grunnbudsjettfinansiert FoU kun utgjorde 36 prosent. Mellom språkfagene var det også forskjeller i finansieringsstrukturen. Nordisk språk og litteratur hadde den laveste grunnbudsjettandelen i 2003 på 78 prosent, mens germanske språk og litteratur hadde den høyeste med 94 prosent. Andelen grunnbudsjettfinansiert FoU var den samme for nordisk språk og litteratur både i 2001 og 2003.

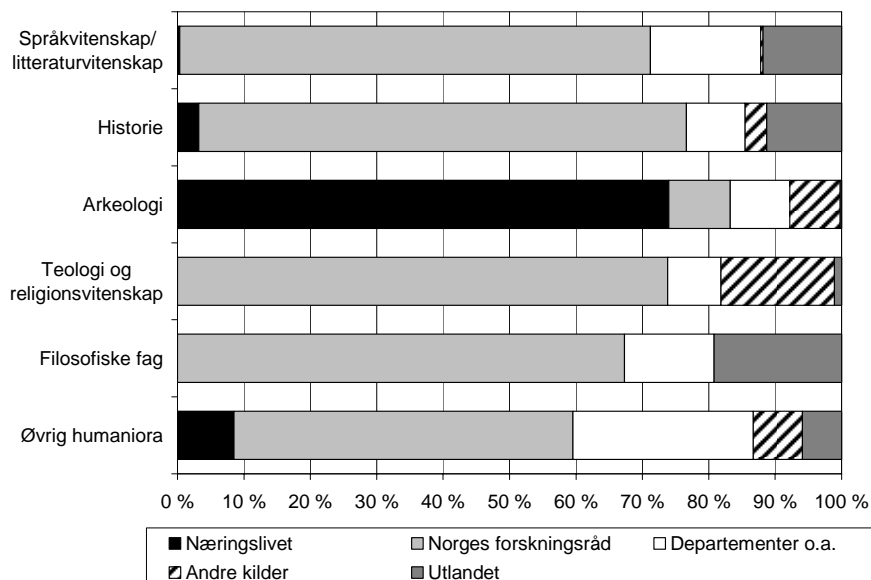
Eksterne midler til FoU innenfor humaniora utgjorde 195 mill. kr i 2003. Til sammenligning utførte samfunnsvitenskapelige fag FoU for 466 mill. kr finansiert fra eksterne kilder.

Figur 6 viser eksterne midler til FoU fordelt på finansieringskilde for utvalgte faggrupper innenfor humaniora i 2003. Av figuren fremgår det at det er store forskjeller mellom enkelte av faggruppene. Norges forskningsråd var den største eksterne finansieringskilden for alle de humanistiske faggruppene unntatt arkeologi, og stod for 46 prosent av de totale eksterne midlene til FoU, til sammen 91 mill. kr, i 2003. Forskningsrådets andel av de eksterne midlene til FoU innenfor humaniora har sunket med 16 prosentpoeng fra 2001 til 2003.

Humanistisk forskning var mer avhengig av Norges forskningsråd som ekstern finansieringskilde enn de øvrige fagområdene i 2001, selv om bevilgningen fra Forskningsrådet var lavere enn innenfor de øvrige fagområdene. I 2003 er bildet imidlertid annerledes, matematikk/naturvitenskap hadde den høyeste andelen FoU finansiert av forskningsrådet, totalt 67 prosent av de eksterne midlene kom fra Norges forskningsråd i 2003. Teknologiske fag mottok halvparten av sine eksterne midler til FoU fra Forskningsrådet, mens andelen for humaniora og samfunnsvitenskap var 46 prosent for begge.

Den nest viktigste eksterne finansieringskilden innenfor humaniora i 2003 var næringlivet. Her mottok arkeologi over 80 prosent av midlene. Departement o.a. var tredje største bidragsyter i 2003, med 36 mill. kr til FoU. Her inngår midler direkte fra departementene, men også fra fylker og kommuner.

Figur 6 Eksterne midler til FoU for utvalgte faggrupper innenfor humaniora etter finansieringskilde¹ i 2003. Prosent.

Kilde: NIFU STEP/FoU-statistikk

¹Andre kilder inneholder ulike fond, lærestedenes egne inntekter og gaver.

Øvrig humaniora, herunder humanistiske avdelinger ved de statlige høyskolene, mottok den største andelen eksterne midler til FoU fra departement o.a, mens filosofiske fag hadde den største andelen finansieringsmidler fra utlandet i 2003.

”Andre kilder” i figur 6 var i hovedsak ulike fond eller lærestedenes egne inntekter. Andelen FoU finansiert av ”andre kilder” i 2003 var størst innenfor ”andre og felles fag – humaniora”, som i figuren inngår i ”øvrig humaniora.”

4 Personalressurser

I de følgende oversiktene inngår både universiteter, vitenskapelige høyskoler, statlige høyskoler og kunsthøyskoler i tallmaterialet. Majoriteten av personalet innenfor de utvalgte faggruppene som presenteres videre i analysen, er ansatt ved universitetene. Fordelingen av personale på litteraturvitenskap og språkvitenskap baserer seg på tilbakemeldinger fra instituttene. Der instituttene ikke svarte på spørreskjemaene angående personalets fagtilknytning i 2003, vil noe av personalet være klassifisert innenfor ”andre og felles fag – humaniora”. Disse personene inngår ikke i figurer som viser utvalgte faggrupper. Derimot er de tatt med i oversikter over utvalgte språk- og litteraturfag, hvor universitetsinstituttene er brukt som undersøkelsesenheter.

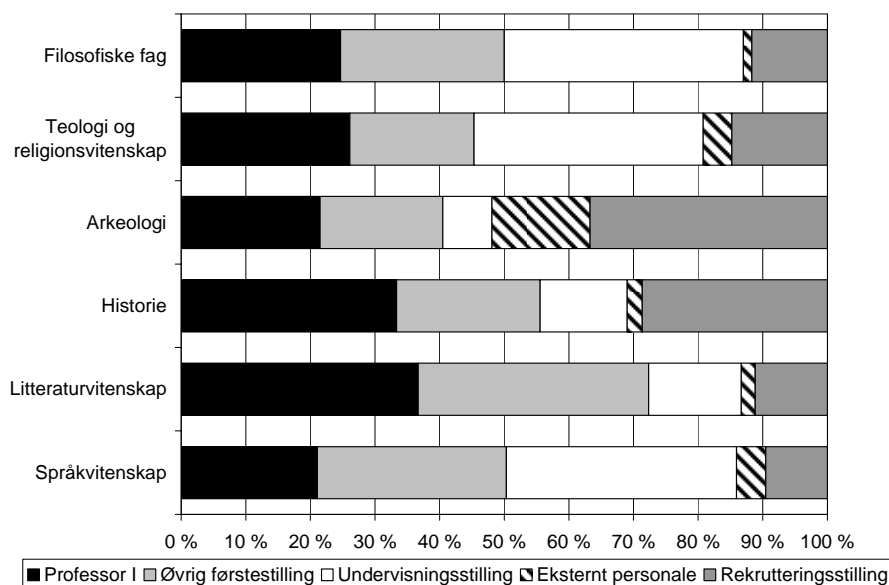
4.1 Personale i vitenskapelige og faglige stillinger innenfor humaniora

Totalt var 2 829 personer ansatt i vitenskapelige og faglige stillinger innenfor humaniora i 2003. Dette utgjorde som tidligere nevnt 17 prosent av det totale forskerpersonalet i Norge i 2003. I overkant av 80 prosent av humanistene, i alt 2 266 personer, var ansatt i faste stillinger. Av disse var 543 personer, noe som tilsvarer 19 prosent av det totale personalet innenfor humaniora, ansatt i professorstilling. I alt 45 prosent av humanistene var ansatt i førstestilling i 2003, det vil si professor, høyskolelektor, førsteamanuensis eller postdoktorstilling. Førstelektor defineres som undervisningsstilling. Kun matematisk/ naturvitenskapelige fag hadde en høyere andel personer i førstestilling enn humaniora. Derimot var bare 14 prosent av personalet innenfor humaniora i en rekrutteringsstilling, dette var lavest av alle fagområdene. Antallet rekrutter utgjorde 404 personer innenfor de humanistiske fagene, kun landbruks-, fiskerifag og veterinærmedisin hadde færre rekrutter. Teknologi hadde den høyeste andelen rekrutter, 33 prosent, fulgt av matematisk/naturvitenskapelige fag med 29 prosent.

4.1.1 Faggrupper

Ser vi nærmere på fordelingen av personalet for de ulike faggruppene innenfor humaniora, finner vi at litteraturvitenskap hadde den høyeste andelen professorer av de utvalgte faggruppene, noe som fremgår av figur 8. Andelen professorer var lavest innenfor språkvitenskap, selv om antall professorer var likevel høyest innenfor denne faggruppen. 93 personer innehadde et professorat innenfor språkvitenskapelige fag i 2003, mens det var 69 professorer innenfor litteraturvitenskap.

Figur 7 Personale i vitenskapelige/faglige stillinger ved utvalgte faggrupper innenfor humaniora etter stillingsgruppe¹ i 2003. Prosent.

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret.

¹ Øvrig førstestilling omfatter høyskolelektor, førsteamanuensis og postdoktorstipendiat. Undervisningsstilling omfatter amanuensis, førstelektor og universitets- og høyskolelektor. Øvrig personale gjelder i hovedsak personale finansiert av eksterne midler, mens rekrutteringsstilling omfatter doktorgradsstipendiater og vit.ass.

Til sammen var over 70 prosent av personalet innenfor litteraturvitenskap ansatt i førstestilling i 2003, mot halvparten innenfor språkvitenskap. Derimot var andelen undervisningspersonale betydelig høyere innenfor språkvitenskap enn innenfor litteraturvitenskap. Høgskolelektorer og universitetslektorer som underviser i morsmål, inngår i undervisningspersonalet, noe som forklarer at språkvitenskap hadde en større andel personale i undervisningsstilling enn hva tilfellet er for litteraturvitenskap. Arkeologi skilte seg ut ved å ha den største andelen rekrutteringspersonale, men litt under halvparten av rekruttene var i vit.ass.-stillinger, slik at andelen doktorgradsstipendiater derfor er betydelig lavere. Den høye andelen undervisningspersonale innenfor filosofi skyldes at ex.phil inngår her, mens for teologi- og religionsfag vil kristendoms- og religionsavdelingene ved de statlige høyskolenes lærerutdanninger, i tillegg til undervisningspersonalet ved Menighetsfakultetet og Misjonshøgskolen i Stavanger, gjøre utslag.

4.1.2 Språkfag

Tabell 1 viser hvordan sammensetningen av vitenskapelig/faglig personale har utviklet seg for språk- og litteraturfagene fra 1993 til 2003, samt utviklingen for humaniora ved universitetene i den samme perioden. Høgskolene kom med i FoU-statistikken fra 1995, og i 2003 utgjorde det vitenskapelige/faglige personale i høgskolene 978 personer. I tillegg ble kunsthøgskolene innlemmet i statistikken fra 1997, her var det 133 personer i vitenskapelige/faglige stillinger i 2003. Universitetslektorene ved språkvitenskapelige fag kom først med i

Forskerpersonalregisteret i 1997. I 2003 utgjorde det vitenskapelige/faglige personalet ved de statlige høgskolene 35 prosent av det totale personalet innenfor humaniora, men på grunn av den høye andelen undervisningspersonale, gikk omtrent 15 prosent av FoU-midlene innenfor humanistiske fag til denne lærestedstypen.

Tabell 1 Vitenskapelig/faglig personale innenfor utvalgte språk- og litteraturfag og humaniora totalt ved universitetene etter stilling. 1993 og 2003. Antall.

	Nordisk språk og litteratur		Romanske språk og litteratur		Britisk/amer. språk og litteratur		Germanske språk og litteratur		Totalt humaniora	
	1993	2003	1993	2003	1993	2003	1993	2003	1993	2003
Professor	35	49	17	23	28	22	16	18	263	396
Høgskoledosent										
Førsteamanuensis	33	34	12	25	24	29	12	10	238	322
Førstelektor		1		1						27
Amanuensis	24	7	7	5	13	5	13	6	149	53
Univ./høgskolelektor		10		12		2		5	2	190
<i>Sum fast personale</i>	92	101	36	66	65	58	41	39	652	988
Postdoktorstipendiat		9		9		3		2	1	73
Eksterne forskere	14	3	2	1		1			96	47
<i>Sum forskere</i>	14	12	2	10	0	4	0	2	97	120
Doktorgradsstipendiater	26	23	11	19	13	14	6	8	215	266
Vit.ass. ¹	3	16	3	3	4		5		89	74
<i>Sum rekrutteringspersonale</i>	29	39	14	22	17	14	11	8	304	340
Totalt	135	152	52	98	82	76	52	49	1 053	1 448

¹ I alt 52 studentstipendiater er inkludert vit.ass-kategorien i 1993, men denne stillingskategorien er ikke med i Forskerpersonalregisteret i 2003.

Veksten i antall stillinger har hovedsakelig skjedd gjennom midlertidige stillinger; postdoktor og rekrutteringsstillinger. Mens postdoktorer tradisjonelt har vært benyttet innenfor naturvitenskapelige fag, teknologi og medisin, har denne ordningen etter hvert blitt mer vanlig også innenfor humaniora og samfunnsfag. Antall postdoktorstipendiater økte markant i 10-årsperioden, fra 1 person i 1993 til 73 i 2003. Tilsvarende ble antall eksterne forskere halvert, muligens fordi flere av de som var aktuelle for denne typen stilling nå har gått inn i et postdoktorstipend. Det har i de senere årene vært satset spesielt på doktorgradsstipend, og antall stipendiater har økt med 51 personer, eller 24 prosent, innenfor humaniora ved universitetene i 10-årsperioden. Denne økningen ser ikke ut til å ha kommet de utvalgte språk- og litteraturfagene til gode, med unntak av romanske språk og litteratur. Nordisk språk og litteratur ved universitetene hadde en liten nedgang i antall doktorgradsstipendiater i perioden. I 2003 var det 13 flere personer i rekrutteringsstilling innenfor nordisk språk og litteratur enn i 1993, men dette dreide seg hovedsakelig om personer tilknyttet Norsk Ordbok 2014. Holdes studentstipendiatene utenfor, økte antall rekrutter, det vil si doktorgradsstipendiater og personer i vit.ass-stillinger, innenfor humaniora ved universitetene med 88 personer.

Antall professorer økte innenfor de fleste fagene, noe som blant annet kan tilskrives professoropprykkordningen. Økningen i antall førsteamanuenser skyldes en generell

kompetanseheving blant personalet. Den store økningen i antall personer i lektorstillinger kan i første rekke tilskrives endringer i statistikkgrunnlaget, ettersom universitetslektorene ført ble inkludert i 1997. Fra 1997 til 2003 har det vært en økning innenfor denne stillingsgruppen på 50 personer ved universitetene.

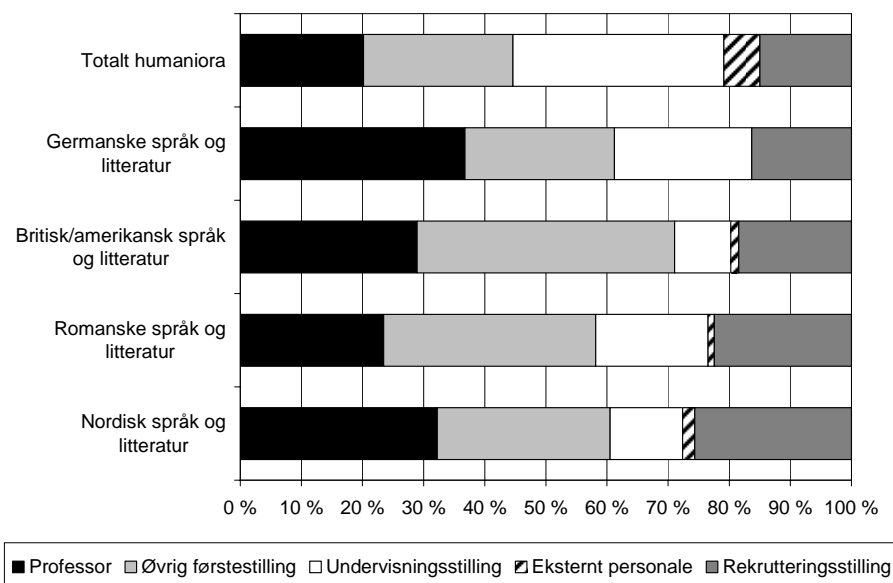
Innenfor nordisk språk og litteratur og romanske språk og litteratur har det vært en vekst i antall personer i vitenskapelige/faglige stillinger fra 1993 til 2003, mens det innenfor britisk/amerikanske språk og litteratur og germanske språk og litteratur har vært en nedgang. Nordisk språk og litteratur har hatt en forholdsvis stor økning i andelen professorer i løpet av disse ti årene. I tillegg har 10 universitetslektorer og en førstelektor kommet med. De undervisningsrettede universitetslektorene preget faget sterkt på 1960- og 1970-tallet. Denne stillingskategorien ble imidlertid etter hvert avskaffet og erstattet med amanuensis. På grunn av stigningen i studenttallet og de nye pedagogiske oppleggene i forbindelse med Kvalitetsreformen har behovet for undervisningskapasitet igjen blitt større, og undervisningsrettede universitetslektorstillinger er gjeninnført.

Når det gjelder de faste forskningsrettede stillingene, vitner utviklingen om en stabil stillingsmasse og få nyansettelser. Faget har fått en betydelig høyere andel professorer det siste tiåret, samtidig som antallet amanuenser har gått kraftig ned og antallet førsteamanuenser har hatt en svak økning. Dette kan indikere at mange av de fast ansatte har fått opprykk til professor fra førsteamanuensisstillinger. Antall amanuenser er kraftig redusert, mens lektorstillingene har økt betydelig. Til gjengjeld har antallet vit.ass.-stillinger økt, men økningen var i stor grad tilknyttet spesielle prosjekt i 2003. Endringene gjør at i forhold til språkfagene de sammenlignes med, har nordiskfaget en større økning i antall rekrutteringsstillinger. Samtidig har kompetansenivået økt, og i sum betyr dette at flere forsker mens færre underviser i faget.

Figur 8 viser prosentvis fordeling på stillingsgruppene innenfor utvalgte språkfag og totalt personale innenfor humaniora i UoH-sektoren. I denne figuren er også statlige og vitenskapelige høyskoler inkludert i totaltallene for humaniora. Samtlige språkfag hadde en større andel professorer enn humaniora totalt, samt en lavere andel undervisningspersonale. Dette skyldes at hovedtyngden av de utvalgte fagene er universitetsfag, og at de statlige høyskolene med en stor andel undervisningspersonale, inngår i totaltallene.

Av figuren fremgår det også at germanske språk og litteratur hadde størst andel professorer, mens britisk/amerikanske språk og litteratur hadde den største andelen personer i førstestilling i 2003. Germanske språk og litteratur hadde også størst andel personale i undervisningsstilling, mens nordisk språk og litteratur hadde størst andel i rekrutteringsstilling.

Figur 8 *Personale i vitenskapelige/ faglige stillinger innenfor utvalgte språkfag og humaniora totalt etter stillingsgruppe¹ i 2003. Prosent.*

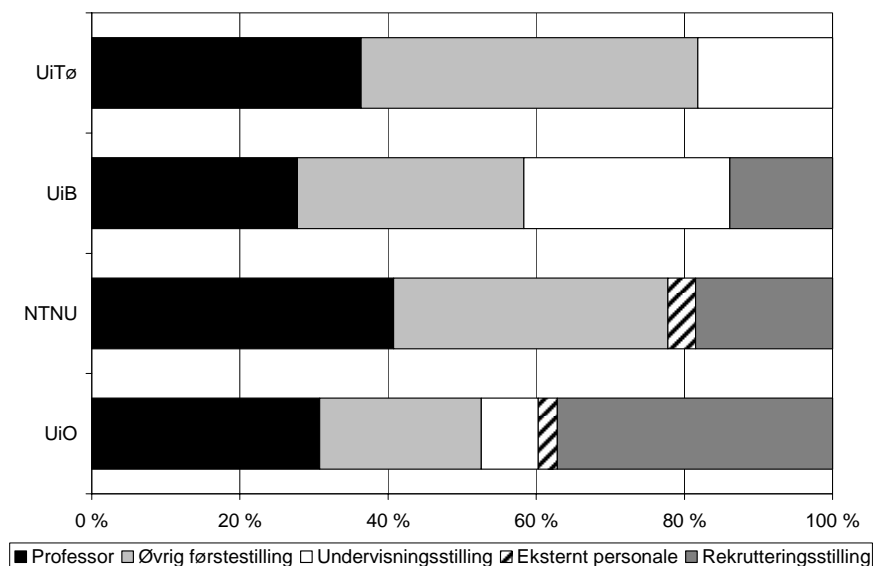

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret.

¹”Øvrig førstestilling” inkluderer førsteamanuensis, høyskolelektor og postdoktor. ”Undervisningsstilling” inkluderer amanuenser, universitetslektorer og førstelektorer.

Figur 9 viser hvordan personalet innenfor nordisk språk og litteratur fordelte seg ved de fire universitetene per 01.10.2003. NTNU hadde ingen personer i universitetslektor- eller amanuensisstilling i 2003, mens Universitetet i Bergen hadde 10.

Figur 9 *Personale i vitenskapelige/ faglige stillinger innenfor nordisk språk og litteratur ved de fire universitetene og stillingsgruppe i 2003. Prosent.*

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret.

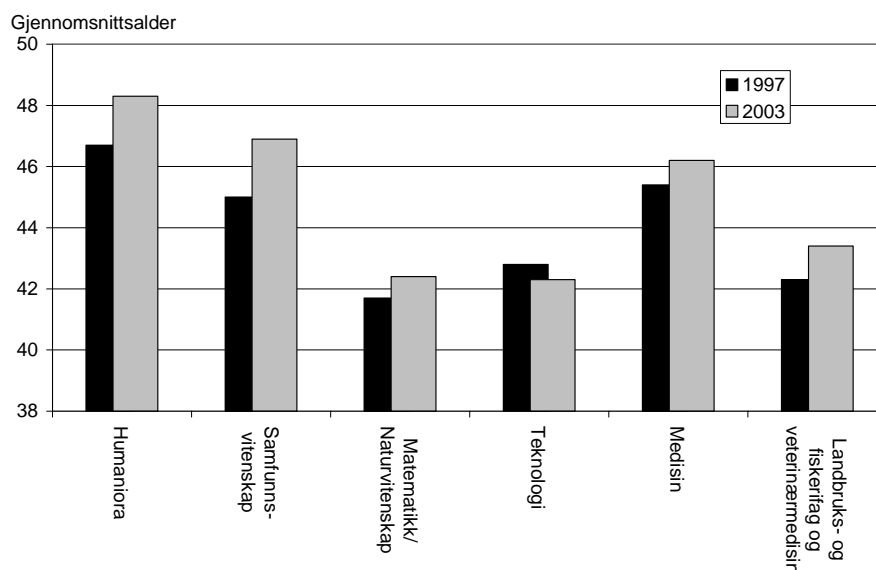
¹Øvrig førstestilling inkluderer førsteamanuensis, høyskolelektor og postdoktor. Undervisningsstilling inkluderer amanuenser, universitetslektorer og førstelektorer.

Det fremgår også at nordiskmiljøet ved Universitetet i Tromsø ikke hadde noen ansatte i rekrutteringsstilling per 01.10.2003. Universitetet i Oslo hadde flest rekrutter, men vel halvparten av disse var ansatt i vit.ass.-stillinger, tilknyttet ulike prosjekt. Ved alle universitetene var over halvparten av personalet ved nordisk språk og litteratur ansatt i førstestilling, og den høyeste andelen professorer fantes ved NTNU.

4.1.3 Alder og karrieremønster

Figur 10 viser endringene i alderssammensetningen for de ulike fagområdene i UoH-sektoren fra 1997 til 2003. Humaniora hadde den høyeste gjennomsnittsalderen for vitenskapelig/faglig personale i UoH-sektoren i 2003, med et snitt på 48,3 år. Til sammenligning var gjennomsnittsalderen 46,3 år for dette fagområdet i 1997, noe som illustrerer at det er en betydelig økning av aldersgjennomsnittet i perioden. Teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag hadde lavest gjennomsnittsalder i 2003 med henholdsvis 42,3 og 42,4 år.

Figur 10 Gjennomsnittsalder for personale i vitenskapelige og faglige stillinger etter fagområde i 1997 og 2003.

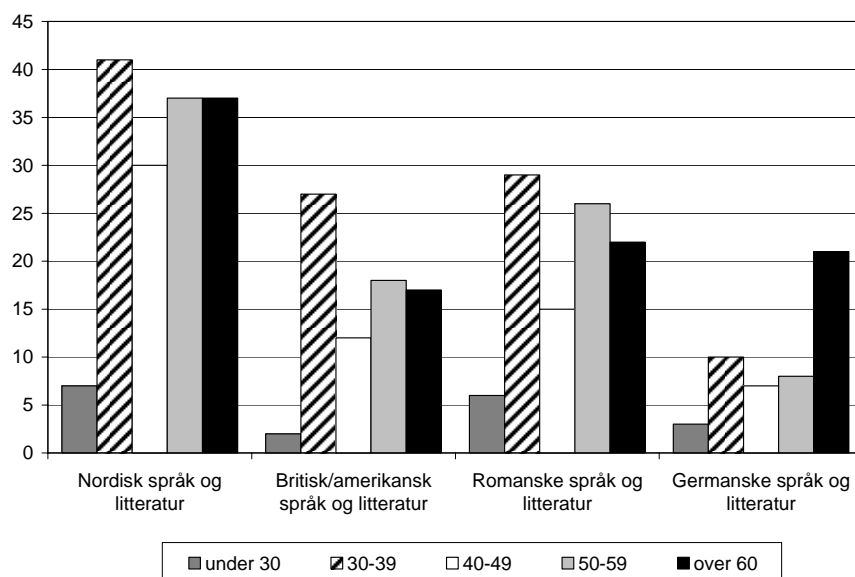

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret

Humanistene var eldst både i 1997 og 2003, fulgt av samfunnsvitere og medisinere. Økningen i gjennomsnittsalder var imidlertid størst innenfor de samfunnsvitenskapelige fagene, mens man innenfor teknologi opplevde en nedgang i gjennomsnittsalderen i perioden.

Figur 11 viser alderssammensetningen blant personale i vitenskapelige og faglige stillinger innenfor utvalgte språk- og litteraturfag i 2003. Germanske språk og litteratur skiller seg ut ved å ha størst andel over 60 år. Dette samsvarer forøvrig med stillingsfordelingen, se figur 9, hvor germansk hadde flest ansatte i førstestilling. Aldersfordelingen for nordisk språk og litteratur avviker derimot litt i forhold til stillingsfordelingen i figur 8, hvor man skulle forventet flere personer i de høyeste aldersgruppene.

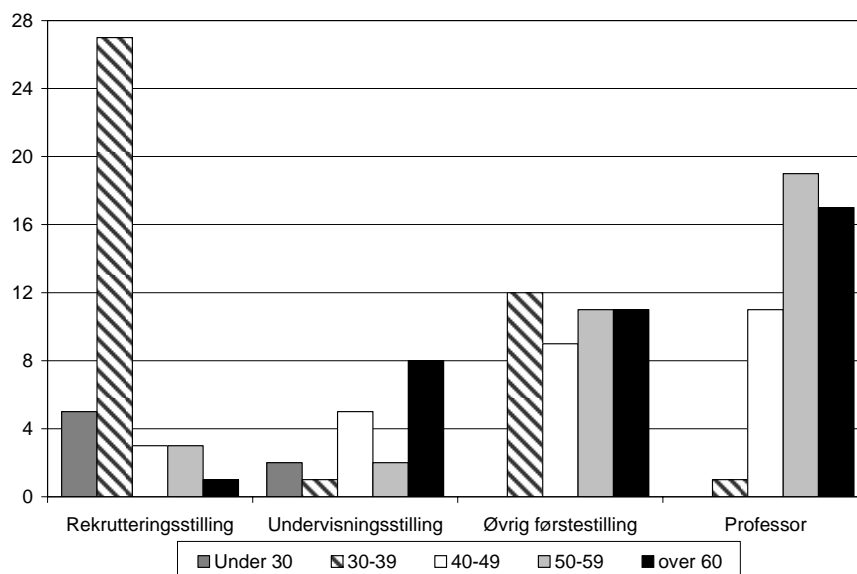
Figur 11 Personale i vitenskapelige og faglige stillinger innenfor utvalgte språk- og litteraturfag etter aldersgrupper i 2003. Antall.

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret

De fleste ansatte innenfor nordiskfaget var mellom 30 og 39 år i 2003. Hovedtyngden av nordistene i denne aldersgruppen var i rekrutteringsstillinger, men det fantes også flere i lektorgruppen, samt postdoktorer, blant dem. Av de ansatte i 50-årene var en tredjedel ansatt i førstestilling, tilsvarende tre fjerdedeler for de ansatte i 60-årene, noe figur 12 også viser.

Figur 12 Personale i vitenskapelige og faglige stillinger innenfor nordisk språk og litteratur ved universitetene etter aldersgruppe og stillingsgruppe¹ i 2003. Antall.

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret.

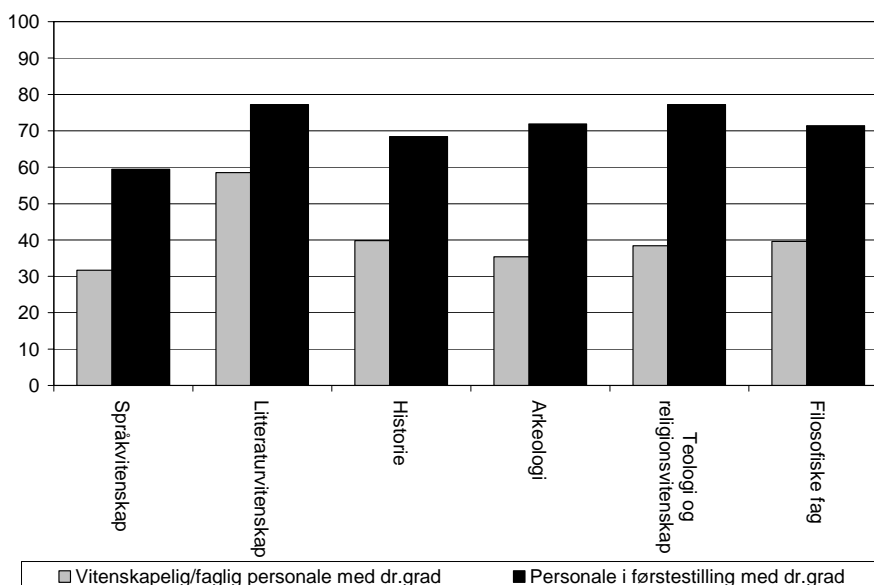
¹”Øvrig førstestilling” inkluderer førsteamanuensis, høyskolelektor og førstelektor. ”Undervisningsstilling” inkluderer amanuenser, universitetslektorer og førstelektorer.

Figur 12 viser alderssammensetningen blant personale for vitenskapelige og faglige stillinger innenfor nordisk språk og litteratur. Av figuren framgår det at selv om en stor andel av personalet var over 50 år i 2003, var andelen rekrutteringspersonale under 40 år svært stor. Postdoktorstipendiater inngår i ”øvrige førstestilling”, og de fleste i aldersgruppen 30-39 år i denne kategorien innehadde et postdoktorstipend. Om 10 år vil nesten 40 prosent av professorene ha gått av med pensjon, men figuren viser at det finnes rekrutter som kan ta over forskningen.

4.1.4 Formalkompetanse

Figur 13 viser at det er store forskjeller mellom språkvitenskap og litteraturvitenskap når det gjelder formell kompetanse. Ettersom andelen personale på førstestillingsnivå var høyere innenfor litteraturvitenskap enn innenfor de øvrige faggruppene, se figur 8, er det ikke overraskende at litteraturvitenskap har den høyeste andelen totalt personale med doktorgrad. Innenfor litteraturvitenskap hadde nesten 60 prosent av personalet doktorgrad i 2003, mens innenfor språkvitenskap var prosentandelen i overkant av 30. Universitets- og høgskolelektorene som underviser i morsmål, er en av årsakene til dette sammen med vit.ass.-stillingene, i og med at det ikke kreves doktorgradskompetanse for å inneha disse stillingene.

Figur 13 *Andel av personalet i førstestilling¹ og vitenskapelig/faglig personale med doktorgrad ved utvalgte faggrupper innenfor humaniora i 2003.*

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret.

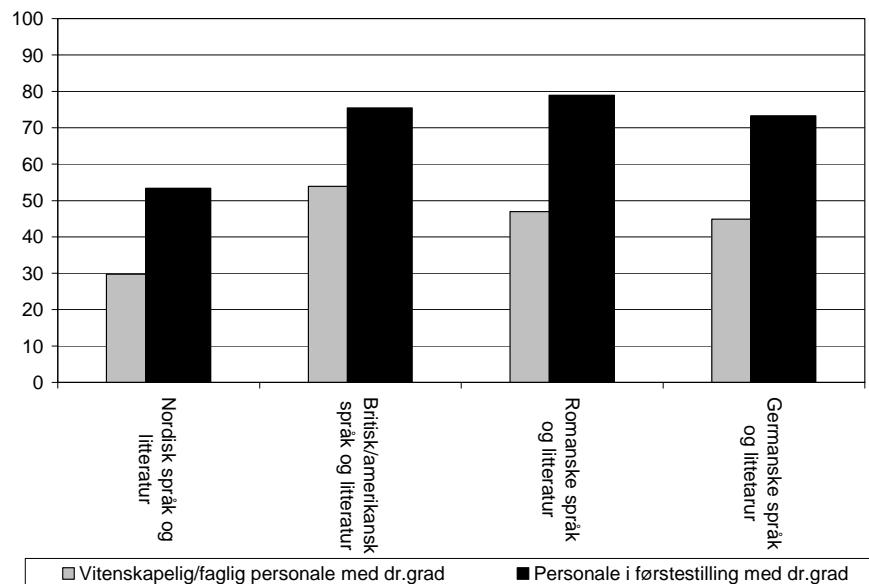
¹ Førstestilling inkluderer professor I, førsteamanuensis, høgskoledosent og postdoktorstipendiat.

Når det gjelder personale i førstestilling, hadde over 75 prosent innenfor litteraturvitenskap doktorgrad i 2003. Tilsvarende hadde i underkant av 60 prosent av personalet i førstestilling innenfor språkvitenskapelige fag doktorgrad.

Figur 14 viser at blant språk- og litteraturfagene hadde nordisk språk og litteratur den laveste andelen personale med doktorgrad uavhengig av stilling i 2003, kun 30 prosent. Ikke

overraskende, ettersom nordisk språk og litteratur hadde en høyere andel personer i rekrutteringsstilling enn de øvrige fagene, se figur 9.

Figur 14 Andel av personalet i førstestilling¹ og vitenskapelig/faglig personale med doktorgrad ved utvalgte språk- og litteraturfag i 2003.

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret.

¹Førstestilling inkluderer professor I, førsteamanuensis, høgskoledosent og postdoktorstipendiat.

Andelen personer i førstestilling med doktorgrad var 55 prosent innenfor nordisk språk og litteratur i 2003. Dette var betydelig lavere enn de øvrige utvalgte språkfagene, hvor andelen personale i førstestilling med doktorgrad var over 70 prosent.

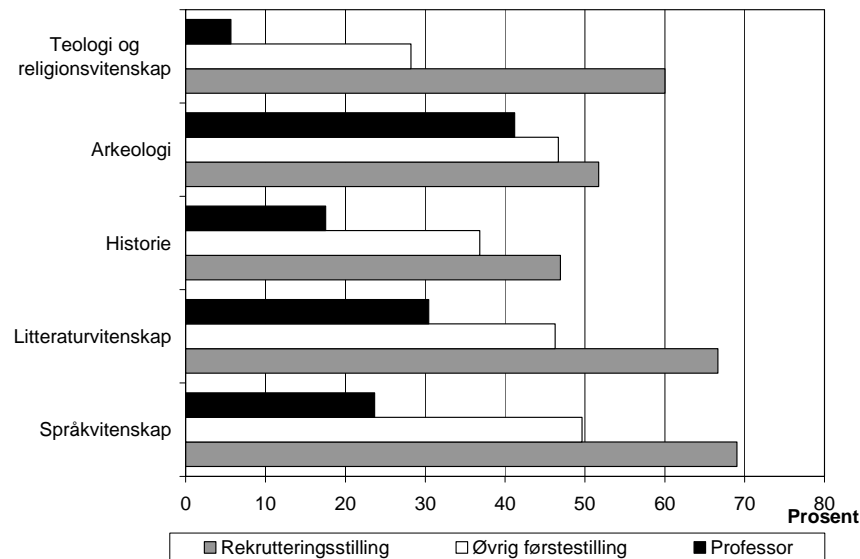
4.1.5 Kvinneandelen

Kvinneandelen blant det vitenskapelige/faglige personalet innenfor humanistiske fag var i 2003 på 42 prosent. Dette var den nest høyeste kvinneandelen blant fagområdene i UoH-sektoren, kun medisin hadde en høyere kvinneandel, på 47 prosent.

Figur 15 viser at blant de utvalgte humanistiske faggruppene var kvinneandelen blant professorene i 2003 høyest innenfor arkeologi og lavest innenfor teologi og religionsvitenskap. Språkvitenskap hadde den høyeste kvinneandelen både når det gjaldt førstestilling og rekrutteringsstilling, men havnet på en fjerdeplass når det gjaldt kvinnelige professorer.

Litteraturvitenskap hadde den nest høyeste kvinneandelen både for professorer, øvrig førstestilling og rekrutteringsstilling. At kvinneandelene var så lave blant professorer og øvrige ansatte i førstestilling innenfor teologi og religionsvitenskap, skyldes at Menighetsfakultetet, som ikke hadde en eneste kvinne i førstestilling i 2003, inngår her. Historie var den eneste faggruppen i utvalget som ikke hadde en overvekt av kvinner i rekrutteringsstilling dette året.

Figur 15 Kvinneandelen blant vitenskapelig/faglig personale innenfor utvalgte humanistiske faggrupper i UoH-sektoren og etter utvalgte stillingsgrupper¹ i 2003. Prosent.

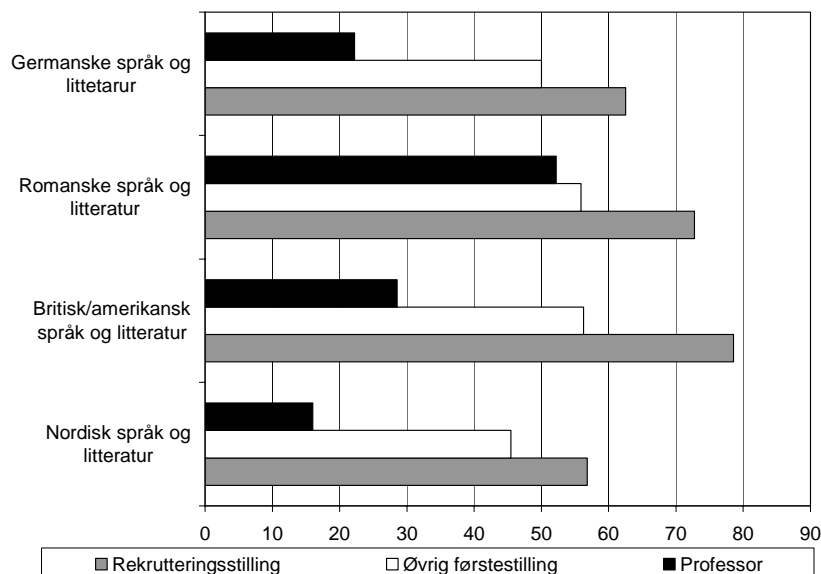

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret

¹Øvrig førstestilling inkluderer førsteamanuensis og høyskolelektor.

Av figur 16 fremgår det at nordisk språk og litteratur hadde en lav andel kvinnelige professorer sammenlignet med de andre språk- og litteraturfagene i 2003, kun 16 prosent. Andelen kvinner i professorstillinger innenfor nordisk språk og litteratur var dermed den samme som gjennomsnittet for UoH-sektoren, men lavere enn innenfor humaniora, hvor en fjerdedel av professorene var kvinner i 2003.

Figur 16 Kvinneandelen blant vitenskapelig/faglig personale innenfor språkfagene og etter utvalgte stillingsgrupper¹ i 2003. Prosent.

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret.

¹Øvrig førstestilling inkluderer førsteamanuensis og høyskolelektor.

Innenfor romanske språk og litteratur var kvinneandelen over 50 prosent blant professorene. Andelen kvinner i øvrig førstestilling og rekrutteringsstilling var også litt lavere innenfor nordisk språk og litteratur enn innenfor de øvrige språkfagene, men her var ikke forskjellene like store.

Nordisk språk og litteratur var for øvrig det eneste av de utvalgte språk- og litteraturvitenskapelige fagene hvor mer enn halvparten av de ansatte i førsteamanuensisstilling var menn.

4.2 Professor II

Antall professor II-stillinger har økt de senere årene. Tidligere ble professor II-stillingene hovedsakelig benyttet innenfor medisin, men de senere årene har stillingen i større grad blitt benyttet innenfor de øvrige fagområdene. Totalt ble det registrert 1040 professor II-stillinger i UoH-sektoren i 2003. Flest professor II fantes innenfor medisin, fulgt av samfunnsvitenskap og teknologi. Humaniora hadde 84 professor II-stillinger i 2003.

Tabell 2 Antall professor II sammenlignet med antall personer i førstestilling og antall personer i vitenskapelige/faglige stillinger etter fagområde i UoH-sektoren i 2003.

	Antall prof.II	Førstestilling ¹	Totalt vitenskapelig/faglig personale	Antall prof.II/ førstestilling	Antall prof.II per vitenskapelig/faglig personale
Humaniora	84	1 285	2 829	1:15	1:35
Samfunnsvitenskap	250	1 548	4 096	1:6	1:15
Matematikk/naturvitenskap	128	1 260	2 655	1:10	1:20
Teknologi	142	680	1 832	1:5	1:15
Medisin	389	918	4 259	1:2	1:10
Landbruks-, fiskerifag og vet.med	27	195	434	1:7	1:15
Totalt	1 040	5 917	16 216	1:6	1:15

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret.

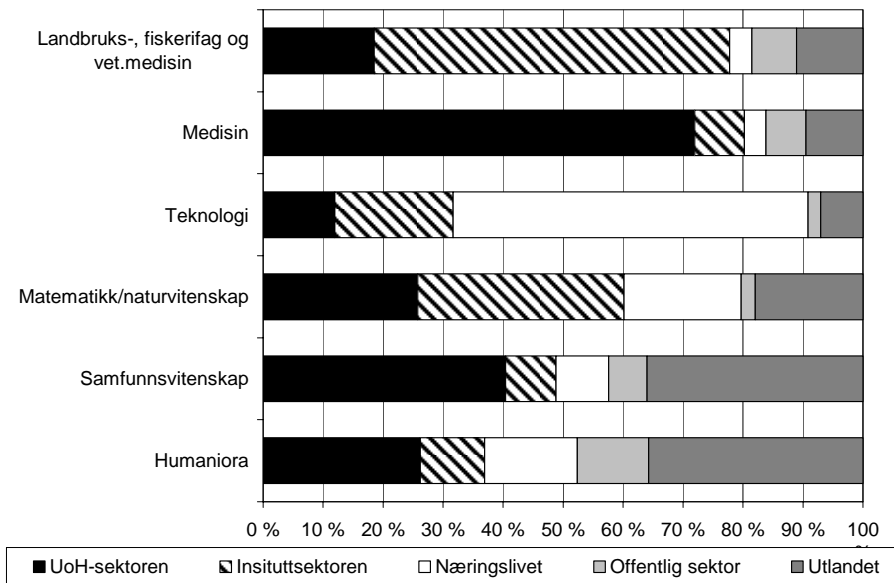
¹ Førstestilling omfatter professor, førsteamanuensis, høgskolelektor og postdoktor.

Tabell 2 viser at humaniora hadde færrest professor II i forhold til antall ansatte i 2003, både når det gjaldt det totale personalet i vitenskapelig/faglig stilling og personale i førstestilling. Mens det var to ansatte i førstestilling per professor II innenfor medisin, var det 15 ansatte i førstestilling per professor II innenfor humaniora. Gjennomsnittlig var det 15 vitenskapelig/faglig ansatte per professor II i UoH-sektoren i 2003.

I Forskerpersonalregisteret registreres antall professor II-stillinger, men også hovedstillingen til alle som innehar en slik stilling. I figur 17 presenteres den andelsmessige fordelingen for professor II-stillinger etter sektor for hovedstilling og fagområde i 2003.

Innenfor humaniora hadde en tredel av personene i professor II-stilling sin hovedstilling i utlandet i 2003, og fagområdet hadde den høyeste andelen professor II med hovedstilling i utlandet dette året.

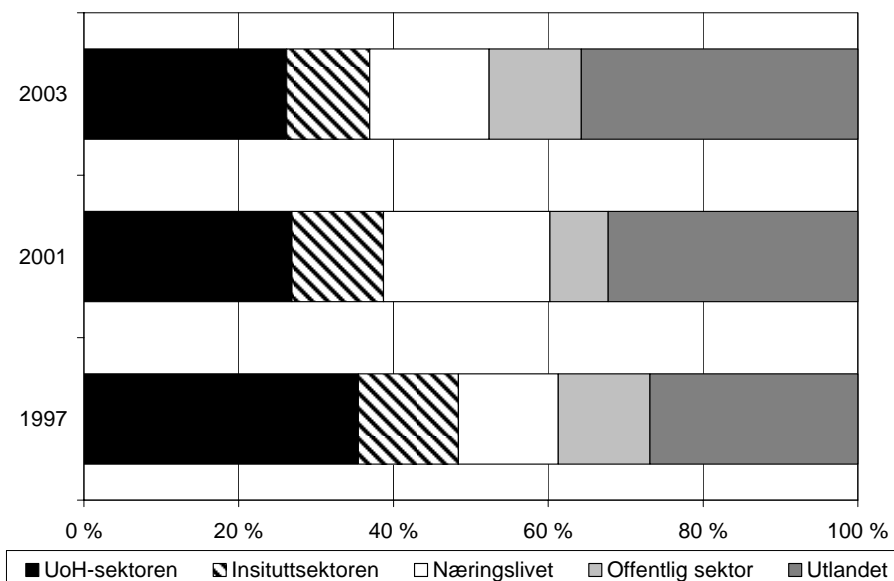
Figur 17 Professor II-stillinger fordelt etter fagområde og sektor for hovedstilling i 2003. Prosent.

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret.

Andelen professor II med hovedstilling i offentlig sektor var også høyere for humaniora enn innenfor de øvrige fagområdene. Langt de fleste professor II innenfor medisin var ansatt i UoH-sektoren, dette dreide seg hovedsakelig om leger som hadde sin hovedstilling ved et universitetssykehus. Teknologi hentet de fleste professor II fra næringslivet, mens innenfor landbruks-, fiskerifag og veterinærmedisin samt matematisk/naturvitenskapelige fag dominerte personer med hovedstilling i instituttsektoren. Samfunnsvitenskapelige fag hentet flesteparten professor II fra henholdvis UoH-sektoren og utlandet.

Figur 18 Professor II-stillinger innenfor humaniora etter sektor for hovedstilling i 1997, 2001 og 2003. Prosent.

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret.

Figur 18 viser at sektor for hovedstilling for professor II innenfor humaniora har endret seg noe fra 1997 til 2003. I 1997 hadde en tredjedel av personer i professor II-stilling sin hovedstilling i UoH-sektoren, i 2003 kom samme andel fra utlandet. Man ser en tydelig internasjonalisering av professor II-stillingene på bekostning av hjemlig UoH-sektor. Andelen professor II med hovedstilling i instituttsektoren har vært relativt stabil i perioden, mens det innbyrdes forholdet mellom næringslivsansatte og offentlig ansatte professor II svingte noe.

Tabell 3 *Antall professor II sammenlignet med antall personer i førstestilling og antall personer i vitenskapelige/faglige stillinger innenfor utvalgte faggrupper i UoH-sektoren i 2003.*

	Antall prof.II	Førstestilling ¹	Totalt vitenskapelig/faglig personale	Antall prof.II/førstestilling	Antall prof.II per vitenskapelig/faglig personale
Språk og litteratur	16	387	732	1:25	1:45
Historie	7	95	171	1:15	1:25
Arkeologi	1	32	79	1:30	1:80
Musikkvitenskap	5	151	280	1:30	1:55
Teologi og religionsvitenskap	5	92	203	1:20	1:40
Filosofiske fag	1	77	154	1:80	1:155
Øvrige humanistiske fag	49	451	1 210	1:9	1:25
Toalt humaniora	84	1 285	2 829	1:15	1:35

Kilde: NIFU STEP/Forskerpersonalregisteret.

Innenfor humaniora var det store forskjeller mellom faggruppene for antall professor II-stillinger i 2003. Språk og litteratur hadde totalt 16 professor II-stillinger, noe som tilsvarer 25 ansatte i førstestilling per professor II, eller 45 ansatte i vitenskapelig/faglig stilling per professor II. Dette var langt under gjennomsnittet for totalt humaniora i forhold til antall professor II per førstestilling, som var 15 ansatte per professor II-stilling. Arkeologi og filosofi hadde én professor II hver, flest professor II-stillinger fantes innenfor øvrige humanistiske fag hvor statlige høgskoler og kunsthøgskolene var inkludert.

Over halvparten av professor II-stillingene innenfor humaniora, i alt 46, var tilknyttet et universitetet i 2003. 16 var tilknyttet statlige høgskoler, mens 22 var ved vitenskapelige høgskoler og andre høgskoler. Hele 14 professor II-stillinger var tilknyttet kunsthøgskolene.

5 Sammenfatning og mulige framtidsperspektiver

5.1 FoU-utgifter

5.1.1 Totale FoU-utgifter og sammenligninger over tid

Nordisk språk og litteratur har hatt en realnedgang i FoU-utgiftene på 90-tallet, med en svak oppgang i 2001, og deretter en nedgang fra 2001 til 2003.

Humaniora hadde en høy andel grunnbudsjettfinansiering sammenlignet med de øvrige fagområdene både i 2001 og 2003. Nordisk språk og litteratur hadde en stabil grunnbudsjettandel i 2001 og 2003, andelen var litt under gjennomsnittet for humaniora i 2001 og litt over gjennomsnittet i 2003. Midler over grunnbudsjettet var den viktigste finansieringskilden av FoU innenfor nordisk språk og litteratur både i 2001 og 2003.

5.1.2 Eksterne midler til FoU

Norges forskningsråd var den største eksterne finansieringskilden innenfor humaniora i 2001 og 2003.

Humanistisk forskning var det fagområdet som mottok andelsmessig mest eksterne midler til FoU fra Forskningsrådet i 2001. I 2003 mottok matematisk/naturvitenskapelige fag en høyere andel av sine eksterne midler fra Norges Forskningsråd enn hva tilfellet var for humaniora.

Innenfor nordisk språk og litteratur stod Forskningsrådet for 66 prosent av den eksterne finansieringen, eller 19 prosent av totale midler til FoU innenfor faget i 2001. To år senere var andelen forskningsrådsmidler steget til 70 prosent av eksterne midler til FoU.

5.2 Personalressurser

Blant de utvalgte faggruppene innenfor humanistiske fag hadde litteraturvitenskap i 2003 den høyeste andelen professorer blant personalet, mens andelen var lavest innenfor språkvitenskap. I antall hadde likevel språkvitenskap flest professorer, 93 personer hadde et professorat i 2003, mens 69 hadde et professorat innenfor litteraturvitenskap. Andelen undervisningspersonale var høyere innenfor språkvitenskap enn innenfor litteraturvitenskap. Dette har sammenheng med at universitets- og høyskolelektorene som underviser i morsmål, inngår i dette personalet. Nordisk språk og litteratur hadde en relativt lav andel undervisningspersonale sammenlignet med de øvrige språk- og litteraturvitenskapelige fagene ved universitetene, med unntak av britisk/amerikanske språk og litteratur.

Når det gjelder de faste forskningsrettede stillingene, vitner utviklingen om en stabil stillingsmasse og få nyansettelser, men endringer i fordelingen av stillingstyper. Nordiskfaget har fått betydelig flere professorer det siste tiåret, samtidig som antallet amanuenser har gått kraftig ned og antallet førsteamanuenser har vært relativt stabilt. Dette kan indikere at mange av de fast ansatte har fått opprykk til professor fra førsteamanuensisstillinger. I samme periode har lektorstillingene økt, og det samme har vit.ass.-stillingene knyttet til spesielle prosjekter. Nordiskfaget har i perioden hatt større økning i rekrutteringsstillinger enn språkfagene de sammenlignes med. Samtidig har kompetansenivået økt, og i sum betyr dette at flere forsker, mens færre underviser i faget.

5.2.1 Alder og karrieremønster

Humaniora hadde den høyeste gjennomsnittsalderen i UoH-sektoren i 2003 med 48,3 år. Gjennomsnittsalderen innenfor nordisk språk og litteratur var 47,5 år i 2003, altså litt lavere enn snittet for fagområdet.

En stor andel av personalet innenfor nordisk språk og litteratur var over 50 år i 2003, samtidig som andelen rekrutteringspersonale under 40 år var svært stor. Om 10 år vil nesten 40 prosent av professorene ha gått av med pensjon, men det finnes rekrutter til å ta over forskningen.

5.2.2 Formalkompetanse

Nordisk språk og litteratur hadde den laveste andelen av personale med doktorgrad blant de utvalgte språk- og litteraturvitenskapelige fagene i 2003, kun 30 prosent. Samtidig hadde nordisk språk og litteratur en høyere andel personer i rekrutteringsstilling enn språk- og litteraturfagene de sammenlignes med.

Andelen personer i førstestilling med doktorgrad var 55 prosent innenfor nordisk språk og litteratur i 2003. Dette var betydelig lavere enn innenfor de øvrige utvalgte språkfagene, hvor andelen personale i førstestilling med doktorgrad var over 70 prosent.

5.2.3 Kvinneandelen

Nordisk språk og litteratur hadde en lav andel kvinnelige professorer sammenlignet med de andre språk- og litteraturfagene i 2003, det samme gjaldt ”øvrig førstestilling” og ”rekrutteringsstilling”, men her var ikke forskjellene like store. Nordisk språk og litteratur var for øvrig det eneste av de utvalgte språk- og litteraturvitenskapelige fagene hvor mer enn halvparten av de ansatte i førsteamanuensisstilling var menn.

5.2.4 Professor II

I alt fantes 84 professor II-stillinger innenfor humaniora i 2003. Humaniora hadde færrest professor II-stillinger både i forhold til antall personer i førstestilling og totalt vitenskapelig/faglig personale. Nordisk språk og litteratur hadde 25 personer i førstestilling per professor II, noe som var under gjennomsnittet for humaniora.

Humaniora hadde andelsmessig flest personer i professor II-stilling med hovedstilling i utlandet, og denne andelen har økt fra 1997 til 2003 på bekostning av personer med hovedstilling i UoH-sektoren.

5.3 Framtidsperspektiver for nordiskfaget

Nordiskfaget har i perioden vært preget av stabil stillingsmasse, få nyansettelser og en betydelig lavere andel personale i førstestilling med doktorgrad enn andre språk- og litteraturfag.

Etter ekspansjonen på 1960-tallet var de fleste humanistiske fag preget av en stagnasjonsfase som varte store deler av 1970- og 1980-tallet. Deretter har det vært en stabilisering eller oppgang for de fleste fagene. I dette kapitlet har vi sett at disse konjunkturelle svingningene har betydning for å forstå særegne trekk ved den akademiske demografien innenfor nordisk språk og litteratur i UoH-sektoren. Utviklingstrekkene kan bidra til å forklare at faget i dag er preget av høy gjennomsnittsalder og lav kvinneandel på professornivå, samtidig som det har foregått en kompetanseheving de siste ti årene med en betydelig økning i antallet professorer. I perioden for evalueringen har det vært lite økning i nordistikkens totale FoU-ressurser. En lignende utviklingsdynamikk preger også andre språkfag, som britisk/amerikanske og germanske fag, mens romanske fag, fortrinnsvis spansk, har hatt en betydelig økning i FoU-ressurser siden begynnelsen av 1990-tallet. I samme periode har romanske fag også hatt den største økningen i antallet personer i vitenskapelige/faglige stillinger, noe som blant annet har sammenheng med økende studenttall på dette fagområdet.

Minkende antall studenter kan få store konsekvenser for den fremtidige forskningen i nordiskfaget. Ca. 40 prosent av professorene vil gå av med pensjon de nærmeste 10 årene. I interessen for faget blant studentene vil kunne komme til å ha avgjørende betydning for fagets framtid. Et stort antall rekrutteringspersonale med doktorgrad står åpenbart på vent til ledige faste stillinger. Dette er en ressurs for fagets framtid.

Når det gjelder FoU-utgifter, har nordiskfaget i hele evalueringsperioden vært forholdsvis avhengig av Forskningsrådet som ekstern bidragsyter til forskningen. Dette gjelder også språk- og litteraturfagene generelt (unntatt germanske språk og litteratur), når disse sammenlignes med andre humanistiske fag. Nordiskfaget vil derfor også kunne komme til å få en utfordring når det gjelder å finne flere eksterne finansieringskilder.

Uavhengig av behovet for nyansettelser vil den lave kvinneandelen blant professorene være en betydelig utfordring for nordiskfaget i framtiden.

Litteratur

Evaluering av norsk forskerutdanning. 2002. Oslo: Norges forskningsråd.

Fidjestøl, Bjarne et al. (1994) *Litteratur i 1000 år: Teksthistoriske linjer*. Oslo: Cappelen, LNU's skriftserie; 77.

Forland, Astrid (1996) *Universitetet i Bergens historie 1946-1996*. Bind 1. Bergen: Universitetet i Bergen.

Fulsås, Narve (1993) *Universitetet i Tromsø 25 år*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Jerdal, Else (1996) "Distriktshøgskolen – alternativ utdanning?". Bleiklie, Ivar (1996) *Kunnskap og makt* Oslo: Tano Aschehoug.

Kyvik, Svein & Skodvin, Ole Jacob (1998). *FoU ved statlige høgskoler*. Oslo: NIFU-rapport 10/1998.

Smeby, Jens-Christian (2001). *Forskningsvilkår ved universiteter og vitenskapelige høgskoler*. Oslo: NIFU skriftserie 11/2001.

Stortingsmelding 27 (2000-2001), *Gjør din plikt – krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning*.

Thue, Fredrik W. (1996) "Det humanistiske fagfeltets historie". *Universitetet i Bergens historie 1946-1996*. Bind 11. Bergen: Universitetet i Bergen.

Wendt, K: 2003. *Ressursinnsatsen innenfor humanistisk forskning*. Oslo: NIFU Skriftserie 7/2003